

Urszula Swadźba

Uniwersytet Śląski
e-mail: urszula.swadzba@us.edu.pl

OSZCZĘDZAĆ CZY WYDAWAĆ? POSTAWY STUDENTÓW WOBEC PIENIĘDZY

TO SAVE OR TO SPEND? STUDENTS ATTITUDE TOWARDS MONEY

DOI: 10.15611/pn.2017.501.11
JEL Classification: I 20

Streszczenie: Celem artykułu jest prezentacja postaw studentów krajów V4 wobec pieniędzy. Najpierw przedstawiona jest analiza teoretyczna stosunku do pieniędzy i postaw wobec pieniędzy. Badania empiryczne wykonano w uczelniach czterech krajów V4: w Polsce (w Katowicach), Czechach (w Ołomuńcu i Ostrawie), Słowacji (w Nitrze), na Węgrzech (w Godollo), w ramach grantu wyszehradzkiego. Przeprowadzono łącznie 1556 ankiet audytoryjnych. Analiza materiału empirycznego skupia się na takich zagadnieniach, jak: znaczenie pieniędzy w życiu studentów oraz wydawanie/oszczędzanie pieniędzy. W trakcie analizy przedstawiono wyniki poszczególnych grup narodowych oraz porównania między nimi. Zaprezentowano wspólne postawy wobec pieniędzy studentów krajów V4, istniejące różnice między nimi, a także typy postaw.

Słowa kluczowe: postawy, studenci, pieniądze, oszczędzanie, wydawanie pieniędzy.

Summary: The aim of this article is the presentation of attitudes towards money of students from V4 countries. Firstly, the theoretical analysis of attitudes towards money will be presented. The empirical research was conducted in the universities in four V4 countries, in Poland in Katowice, in the Czech Republic in Olomouc and Ostrava, in Slovakia in Nitra and in Hungary in Godollo within Visegrad Grant. About 400 audit surveys were completed in each country, jointly 1556. The analysis of empirical research focuses on such issues as: importance of money in students life and spending-saving money. During the analysis the results of each nation group and also the comparisons between them were presented. In the conclusion common attitudes towards money represented by students from V4 countries and the differences were showed. Types of attitudes were also presented.

Keywords: attitude, students, money, saving, spending.

1. Wstęp

Pieniądze są rzeczą, z którą stykamy się podczas całego naszego życia. Są używane prawie codziennie. We współczesnym świecie pełnią funkcję nie tylko wymiany finansowej, ale również emocjonalną. Posiadanie pieniędzy związane jest z prestiżem społecznym, wolnością, bezpieczeństwem, możliwością spędzania czasu wolnego zgodnie z upodobaniami itp.

Na takie funkcje zwracał uwagę klasyk socjologii Georg Simmel [Simmel, 1997, s. 210]. Simmel w pieniądzu widział przede wszystkim miernik wartości. Jest on tworem społecznym, wynikiem splotu ludzkich działań, który zyskuje powtarzalność i staje się doskonałym narzędziem w życiu społecznym [Simmel 1997, s. 212]. Klasyk socjologii wskazuje również na bezosobowość pieniądza, ponieważ pozwala na usunięcie osobistego zaangażowania z relacji międzyludzkich. W oparciu o poglądy Simmela zostały opracowane obszary socjologicznego myślenia o pieniądzu. Są to: istota pieniądza, jego funkcje i cechy, społeczne warunki istnienia i rozwoju pieniądza, społeczne konsekwencje funkcjonowania pieniądza, postrzeganie pieniądza, postawy wobec pieniądza, używanie pieniądza w różnych sytuacjach społecznych i wzory gospodarowania nim.

Artykuł ma na celu odpowiedź, jakie postawy wobec pieniędzy przyjmują młodzi ludzie (studenci) z krajów Grupy Wyszehradzkiej. Analiza empiryczna oparta jest na przeprowadzonych w okresie kwiecień 2015-listopad 2016 badaniach socjologicznych odbywających się w ramach Visegrad Standard Grant: *The economic awareness of the young generation of Visegrad countries*. Badania przeprowadzono w uczelniach czterech krajów V4: Polski, Czech, Słowacji, Węgier.

2. Stosunek do pieniędzy oraz preferowane postawy – analiza teoretyczna

Samo pojęcie pieniądza i jego funkcji zostało omówione na gruncie ekonomii [Milewski 1993; Dach 1998; Mishkin 2002]. Pieniądz w gospodarce towarowo-pieniężnej spełnia określone funkcje, jak: miernik wartości, środek cyrkulacji, środek tezauryzacji i środek płatniczy [Dach 1998, s. 22]. Ze względu na fakt, że spełnia również funkcje społeczne, interesują się nim psychologowie i socjologowie [Borcuch 2010, s. 98]. Każda transakcja pieniężna obejmuje szerokie otoczenie społeczne i wymaga zaufania [Górniak 2000; Kuźniarz 2006]. Obejmuje kontrahentów oraz mechanizmy społeczno-instytucjonalne zapewniające sprawność funkcjonowania systemu płatniczego. Jest ona nazywana przez jednego z badaczy skrótem społeczeństwa [Kuźniarz 2006, s. 73]. Jednak najczęściej analizowanym w socjologii i psychologii tematem badawczym jest postrzeganie pieniądza oraz postaw wobec pieniądza [Borcuch 1998; Partycki 2004; Tyszka, Zaleskiewicz 2004; Kuźniarz 2006; Goszczyńska, Górnik-Durose 2010; Wąsowicz-Kiryło 2013; Gąsiorowska, 2014]. Te teoretyczne zagadnienia będą przedmiotem zaprezentowanej w artykule analizy.

Ważnym zagadnieniem podlegającym badaniom był stosunek do pieniędzy [Tang, Gilbert 1995; Tyszka, Zaleśkiewicz 2004, s. 182-183]. Analiza doprowadziła do wyodrębnienia pięciu wymiarów określających stosunek człowieka do pieniądza. Pierwszym z nich jest władza i prestiż. Odzwierciedla on skłonność do używania pieniędzy w celu wywierania wrażenia na innych ludziach oraz traktowania pieniędzy jako miary osiągniętego sukcesu. Drugi to powstrzymywanie się od wydawania pieniędzy. Ten czynnik odzwierciedla ostrożne wydawanie pieniędzy i niechęć do ich pochopnego wydawania. Następnym wymiar to nieufność, która wskazuje skłonność do spostrzegania sytuacji związanych z pieniędzmi jako podejrzanych i skłaniających do nieuczciwości, oraz jakość, która dotyczy wydawania pieniędzy w jak najbardziej rozsądny sposób. Ostatni z czynników określających stosunek do pieniędzy to niepokój, który wskazuje, że pieniądze są przyczyną lęku i negatywnych emocji.

W badaniach nad postawami wobec pieniędzy z reguły ich autorzy starają się wyróżnić profile lub typy postaw. Są one przydatne do podejmowanych dalszych badań, aby dokonać porównań i weryfikacji. W badaniach, które były przeprowadzone na gruncie polskim, wyróżniono cztery następujące profile: niespokojni wielbiciele, negujący znaczenie pieniądza, refleksyjni zarządcy i niezaangażowani hedoniści [Gąsiorowska 2014, s. 62-70]. Niespokojni wielbiciele charakteryzują się bardzo wysokim poziomem przekonania o władzy wynikającej z posiadania pieniędzy. Najsilniej ze wszystkich profili odczuwają awersję do zobowiązań finansowych. Osoby negujące znaczenie pieniądza charakteryzują się niskim lub przeciętnym poziomem wszystkich składników postaw wobec pieniędzy. Są to osoby wycofujące się z wszelkich sytuacji związanych z pieniędzmi. Refleksyjni zarządcy to osoby podchodzące do pieniędzy w sposób bardziej instrumentalny niż emocjonalny, skupiający się na efektywnym zarządzaniu swoimi zasobami. Niezaangażowani hedoniści to osoby charakteryzujące się wyważonymi sędziami na temat pieniędzy, traktują pieniądze instrumentalnie, nastawieni są na wydawanie ich na swoje przyjemności [Gąsiorowska 2014, s. 110-111]. Badania psychologiczne i socjologiczne wykazują, że postawy wobec pieniędzy zależą od cech społeczno-demograficznych, w których wiek odgrywa zasadniczą rolę. Osoby najmłodsze czerpią większą przyjemność z wydawania pieniędzy i w mniejszym stopniu myślą o ich oszczędzaniu [Wąsowicz-Kiryło 2013, s. 201-211; Warneryd 2010, s. 530-562]. Młodszy respondenci, posiadający rodziny, mający przed sobą dłuższy przewidywany czas życia, częściej niż starsi dostrzegają sens oszczędzania. Podobnie jest w przypadku kredytów i pożyczek – ich opłacalność widzą przede wszystkim młodszy respondenci.

Przedstawione koncepcje teoretyczne i badania są z pewnością przydatne w naszej analizie empirycznej i będą wykorzystane przy ich weryfikacji. Sytuacja młodych ludzi jest jednak odmienna ze względu na odmienne od starszych warunki socjalizacji ekonomicznej, które odbywały się w gospodarce rynkowej [Kowalczyk 2014]. Wpływa ono również na postawy wobec pieniędzy. Dlatego konieczne będzie skonstruowanie własnych typów postaw wobec pieniędzy.

3. Metodologiczne podstawy badań

Badania empiryczne były przeprowadzone w Polsce w Katowicach (Uniwersytet Ekonomiczny, Uniwersytet Śląski, Politechnika Śląska), na Słowacji w Nitrze (Uniwersytet Konstantina Filozofa i Uniwersytet Rolniczy), w Czechach w Ołomuńcu (Uniwersytet im. Palackeho), na Węgrzech w Godollo koło Budapesztu (Uniwersytet Szent Istvan). W każdym kraju dobrano grupy studenckie do badań i przeprowadzono badania techniką ankiety audytoryjnej. Najczęściej badani byli studentami II stopnia studiów zróżnicowanych kierunków: nauk społecznych, humanistycznych, ekonomicznych, technicznych, przyrodniczych, medycznych. Ankiety zrealizowali pracownicy uczestniczący w grancie. W każdym z krajów przeprowadzono około 400 ankiet, łącznie 1556. Zebrany materiał empiryczny został zakodowany i opracowany statystycznie z zastosowaniem programu SPSS.

4. Znaczenie pieniędzy w życiu studentów

Dalsza analiza dotycząca stosunku do pieniędzy i postaw wobec nich przeprowadzona będzie na podstawie odpowiedzi na dwa pytania: „Z którym z poniższych zdań dotyczących stosunku do pieniędzy się zgadzasz?”, „Jaki jest Twój pogląd dotyczący znaczenia pieniędzy w Twoim życiu?”. W pierwszym z pytań respondenci mieli za zadanie ustosunkowanie się do trzech szczegółowych twierdzeń dotyczących postaw wobec pieniędzy (tab. 1), w drugim – do 3 twierdzeń (tab. 2). Były cztery możliwości odpowiedzi: od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”, a także piąta – „trudno powiedzieć”.

Z pierwszym z twierdzeń – „pieniądze szczęścia nie dają” – zdecydowanie zgadza się lub raczej się zgadza prawie połowa Polaków, Słowaków i Węgrów. Występują jednak różnice, gdy przeanalizujemy szczegółowe odpowiedzi. Odpowiedź „zdecydowanie tak” wybierali najczęściej Węgrzy (16,9%), a najrzadziej – Czesi (12,5%). Różnica w wyborach to około 5%. Natomiast odpowiedź „raczej tak” najczęściej wybierali Czesi (52,3%), a najrzadziej Słowacy (52,3%). Różnica wynosi więc 23,1%. Można stąd wysnuć wniosek, że najbardziej zgadzają się z tym twierdzeniem Węgrzy, a najmniej – Słowacy. Czesi należą do tych, którzy nie wyrażają tak zdecydowanego stanowiska, raczej się zgadzając lub się nie zgadzając. Polacy z kolei w swoich poglądach zbliżeni są do Węgrów, ale słabiej akcentują poparcie dla tego twierdzenia. Taką interpretację wyników potwierdza analiza odpowiedzi niepotwierdzających twierdzenia. Najbardziej zdecydowanie sprzeciwiają się temu twierdzeniu studenci polscy (21,3% odpowiedzi „zdecydowanie nie”), a najslabiej – czescy (7,2%). Studenci słowaccy i węgierscy wykazują ambiwalentny stosunek do tego twierdzenia. Wyniki odpowiedzi na to pytanie nie są tak jednoznaczne. Można jednak sformułować pewne uogólnienia. Polacy są grupą narodową, która najczęściej zaprzecza temu twierdzeniu. Oznacza to, że 1/5 z nich uważa, że pieniądze

Tabela 1. Z którym z poniższych zdań dotyczących stosunku do pieniędzy się zgadzasz? (% odpowiedzi)

Narodowość	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
1. Pieniądze szczęścia nie dają					
Polacy (<i>N</i> = 400)	13,5	35,0	25,8	21,3	4,4
Czesi (<i>N</i> = 400)	12,5	52,3	23,5	7,2	4,5
Słowacy (<i>N</i> = 387)	14,0	29,2	37,0	16,4	3,3
Węgrzy (<i>N</i> = 368)	16,9	32,8	33,1	15,3	1,9
2. Jest w życiu wiele rzeczy znacznie ważniejszych od pieniędzy					
Polacy	56,0	36,0	4,7	1,3	2,0
Czesi	54,5	36,3	7,5	0,5	1,2
Słowacy	64,1	28,2	5,9	1,0	0,8
Węgrzy	56,6	33,6	5,5	2,7	1,6
3. Nie potrafię spędzić wolnego czasu, jak nie mam pieniędzy					
Polacy	0,8	7,5	32,2	55,0	4,5
Czesi	7,5	32,3	45,5	11,5	3,2
Słowacy	2,7	15,5	38,0	41,1	2,7
Węgrzy	44,3	41,8	9,3	2,7	1,9

Źródło: opracowanie własne.

jednak potrzebne są do szczęścia. Podobne wyniki zostały osiągnięte w badaniach CBOS [Fałęcka 2013, s. 11]. Następną grupą narodową, która silniej akcentuje, że pieniądze są potrzebne do szczęścia, są Słowacy, a następnie Węgrzy. Czesi w największym stopniu wykazują postawy negatywne bądź ambiwalentne wobec tego stwierdzenia. Takie postawy wytłumaczyć można faktem, że społeczeństwa biedniejsze będą przywiązywać większą wagę do pieniędzy niż społeczeństwo bogatsze, jakim są Czesi.

Następne uwzględnione w badaniu twierdzenie brzmiało: „Jest w życiu wiele rzeczy znacznie ważniejszych od pieniędzy”. Zdecydowana większość badanych studentów zdecydowanie zgadza się z takim twierdzeniem. Jest to podobny wynik do osiągniętego w badaniach CBOS [Fałęcka 2013, s. 11]. Różnice w odpowiedziach Polaków, Czechów i Węgrów nie są duże. Najbardziej zgadzają się z takim twierdzeniem Słowacy (64,1% odpowiedzi „zdecydowanie tak”), następnie Węgrzy (56,6%) i Polacy (56,0%). Nieco mniej zdecydowanie akceptują to twierdzenie Czesi (54,5%). Zdecydowany brak akceptacji jest na poziomie od 2,7% (Węgrzy) do 0,5% (Czesi).

Niespodziankę przyniosły odpowiedzi na twierdzenie: „Nie potrafię spędzić wolnego czasu, jak nie mam pieniędzy”. W badaniach CBOS pieniądze nie są potrzebne większości młodym Polakom, aby spędzić wolny czas, chociaż potrzeba ich

posiadania rośnie wraz z wiekiem [Fałęcka 2013, s. 12]. Najmłodsza grupa wiekowa (badani do 24 lat) w zdecydowanej większości nie zgadzała się z takim twierdzeniem. Nasze badania wykazały podobne wyniki, jeśli chodzi o studentów polskich (55,0% odpowiedzi „zdecydowanie nie” i 32,2% odpowiedzi „raczej nie”) oraz studentów słowackich (41,% „zdecydowanie nie” i 38,0% „raczej nie”). Studenci czescy w mniej zdecydowany sposób sprzeciwiają się takiemu twierdzeniu (11,5% „zdecydowanie tak”), natomiast prawie połowa (45,5%) odpowiedziała, że raczej się nie zgadza. Natomiast największym zaskoczeniem są poglądy studentów węgierskich, ponieważ w zdecydowanej większości popierają to twierdzenie (44,3% „zdecydowanie tak”, 41,8% „raczej tak”). Konkludując, można stwierdzić, że studenci czescy, którzy żyją w bogatszym kraju, i studenci węgierscy, pochodzący z dużego miasta, nie akceptują takiej sytuacji, że bez pieniędzy można spędzać wolny czas. Potrzeba posiadania pieniędzy przyjemnego spędzenia czasu rośnie wraz z zamożnością społeczeństwa.

Drugie z pytań dotyczy już konkretnych sytuacji i wyborów w codziennym życiu studentów. Są one wskaźnikowe dla zachowań i stosunku wobec pieniędzy. Te pytania miały nie tylko zdiagnozować świadomość studentów, ale również konkretne konsumpcyjne zachowania. Studentom zostało zadane pytanie: „Jaki jest Twój pogląd dotyczący znaczenia pieniędzy w Twoim życiu?” Podane były trzy twierdzenia (wyróżnione w tab. 2). Tak jak w poprzednim pytaniu należało się ustosunkować i wybrać możliwość od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”.

Tabela 2. Jaki jest Twój pogląd dotyczący znaczenia pieniędzy w Twoim życiu? (% odpowiedzi)

Narodowość	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
1. Czuję się gorszy, gdy nie mam tego, co mają moi znajomi					
Polacy (N = 400)	2,5	12,8	47,3	35,3	2,1
Czesi (N = 400)	1,8	20,3	54,8	18,5	4,6
Słowacy (N = 387)	5,7	19,6	48,1	25,3	1,3
Węgrzy (N = 368)	12,3	31,4	34,8	17,8	3,9
2. Trzeba wydawać dużo pieniędzy, aby mieć szacunek ludzi i imponować im					
Polacy	1,3	3,0	27,8	67,3	0,6
Czesi	0,8	4,0	37,0	54,0	4,2
Słowacy	1,6	4,7	32,0	60,5	1,2
Węgrzy	10,9	24,6	38,0	23,5	3,0
3. Jak ktoś nie ma pieniędzy, to znaczy, że jest niezaradny					
Polacy	1,8	12,0	35,5	44,3	6,4
Czesi	1,8	7,5	38,5	42,3	10,0
Słowacy	2,1	5,9	23,0	65,4	3,6
Węgrzy	8,5	16,1	38,3	29,8	7,3

Źródło: opracowanie własne.

Analizując pierwsze z wymienionych twierdzeń: „Czuję się gorszy, gdy nie mam tego, co mają moi znajomi”, zauważamy, że zdecydowana większość studentów nie zgadza się z takim twierdzeniem (łącznie odpowiedzi: „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). Dotyczy to szczególnie studentów polskich (82,6%), czeskich (73,3%) i słowackich (73,4%). Natomiast tylko połowa Węgrów udzieliła takiej odpowiedzi (52,6%). Jeśli chodzi o odpowiedź „zdecydowanie nie”, to udzielił jej najczęściej studenci polscy (35,3%), a najrzadziej – studenci węgierscy (17,8%). Studenci węgierscy zdecydowanie częściej zgadzają się z takim twierdzeniem, powyżej 40% (odpowiedź: „zdecydowanie nie” i „raczej nie” (43,7%)). Spośród studentów polskich takiej odpowiedzi udzieliło tylko 15,3% badanych, podobnie jak w badaniach CBOS [Fałęcka 2013, s. 9]. Studenci węgierscy częściej więc odczuwają presję, aby mieć więcej pieniędzy, ponieważ wtedy nie czują się gorsi niż inni. Jest to jeden z przejawów materialistycznego podejścia do życia, cechujący częściej mieszkańców wielkich miast [Wąsowicz-Kiryło 2013, s. 199-200].

Tę odmienną w podejściu do pieniędzy studentów węgierskich potwierdza analiza następnego twierdzenia: „Trzeba wydawać dużo pieniędzy, aby mieć szacunek ludzi i imponować im”. Jest to twierdzenie wskazujące na prestiżowe traktowanie pieniędzy i konsumpcji. Z badań CBOS wynika, że większość badanych Polaków nie zgadza się z nim [Fałęcka 2013, s. 9]. Badania psychologiczne wykazały, że osoby o niskiej samoocenie wierzą, że pieniądze mają moc dawania siły, prestiżu i kontroli nad innymi, są też w stanie podnieść poczucie własnej wartości [Gąsiorowska 2014, s. 200]. Studenci węgierscy najczęściej zgadzają się z tezą, że należy wydawać dużo pieniędzy, aby imponować ludziom. Takich osób jest na Węgrzech ponad 1/3, podczas gdy w innych krajach – tylko poniżej 6% (najmniej w Polsce – 4,3%). Więcej niż 90% studentów polskich, czeskich i słowackich nie zgadza się z takim twierdzeniem, a czyni tak tylko 61,5% studentów węgierskich. Czyżby to był efekt zamieszkiwania w wielkim mieście, w stolicy? Tylko takim czynnikiem bądź specyfiką kulturową można sobie tę odmienną tłumaczyć. Studenci polscy również są w przeważającej mierze mieszkańcami dużych miast, chociaż nie tak wielkich jak Budapeszt.

Potwierdza to ustosunkowanie się do twierdzenia trzeciego: „Jak ktoś nie ma pieniędzy, to znaczy, że jest niezaradny”. To twierdzenie potwierdza prawie ¼ studentów węgierskich (24,6%) i tylko niespełna 8,0% studentów słowackich, 10% czeskich, a nieco więcej (13,8%) polskich. Odpowiedzi „zdecydowanie tak” udzieliło 8,5% studentów węgierskich, a tylko 1,8% studentów polskich i czeskich. Studenci węgierscy przywiązują więc większą wagę do pieniędzy i uważają, że te osoby, które ich nie mają, same są sobie winne.

Podsumowując ten fragment analiz dotyczących postaw wobec pieniędzy, można stwierdzić, że większość studentów nie przywiązuje zbyt dużej wagi do pieniędzy. Dotyczy to w największym stopniu studentów polskich i słowackich, ale także czeskich. Ci studenci nie oceniają ludzi po tym, czy wydają pieniądze, i nie czują się źle, gdy nie mają tych rzeczy, które posiadają ich przyjaciele. Jednak sporej części

studentów nieplanowane zakupy sprawiłyby radość. Nie jest to nic niespodziewanego, bo taką postawę reprezentuje często młode pokolenie [Fałęcka 2013, s. 9]. Nieco inną postawę mają studenci węgierscy. Przywiązują oni znacznie większą wagę do pieniędzy, co związane jest z ocenianiem człowieka po tym, czy ma i czy wydaje pieniądze. Węgrzy wykazują materialistyczne podejście do życia poprzez akceptowanie postawy pokazującej, że brak czegoś, co posiadają inni, wpływa na poczucie własnej wartości.

5. Wydawanie/oszczędzanie pieniędzy

Badania socjologiczne wykazują, że opinie w kwestii oszczędzania w największym stopniu determinuje sytuacja życiowa badanych. Ostrożność w wydawaniu pieniędzy i oszczędzanie cechują osoby, które dokładnie planują swoją finansową przyszłość i kontrolują sytuację materialną. Badania psychologiczne wykazały, że wyższy dochód przekłada się na większe zadowolenie z własnej sytuacji finansowej i skłonność do inwestowania pieniędzy, natomiast niższemu towarzyszą silniejsze emocje związane z ich wydawaniem [Wąsowicz-Kiryło 2013, s. 202]. Osoby mniej zamożne, odczuwające braki w zaspokajaniu wielu bieżących potrzeb, są mniej skłonne do oszczędzania niż badani zamożniejsi [Badora 2012, Badora 2014; Kowalczyk 2014; Swadźba 2011; Swadźba 2016]. Dlatego respondentom zadano pytanie o skłonność do wydawania i oszczędzania pieniędzy. Przedstawiono cztery twierdzenia stanowiące odrębne pytania. Wyniki odpowiedzi studentów polskich oraz studentów pozostałych krajów V4 pokazuje tab. 3.

Analizując poszczególne pytania, zauważa się, że studenci krajów V4 są wstrzeмиęzliwi w wydawaniu pieniędzy. Zdecydowana większość z nich (od 81,8% (Węgrzy) do 93,5% (Polacy)) nie zgadza się ze stwierdzeniem 1, że oszczędzanie pieniędzy nie ma sensu. Tylko kilka procent jest odmiennego zdania. Polscy studenci najbardziej zdecydowanie popierają takie stanowisko, w porównaniu ze studentami z trzech innych krajów grupy V4. Mniej zdecydowani są Węgrzy (15,7%) i Słowacy (14,4%), którzy uważają, że oszczędzanie pieniędzy nie ma sensu. Tu potwierdzają się wnioski z analizy poprzednich odpowiedzi na pytania potwierdzające, że studenci węgierscy znacznie chętniej niż polscy, czescy i słowaccy wydają pieniądze.

Wobec tego, czy studenci są zawsze tak konsekwentni w swoich wyborach? Sprawdzające było stanowisko wyrażone w twierdzeniu 2: „Wolę oszczędzać, niż wydać na swoje zachcianki”. Z badań socjologicznych wynika, że młodzi rzadziej opowiadają się za oszczędzaniem [Badora 2012; Badora 2014]. Wyniki naszych badań wskazują, że zdecydowana większość studentów zgodziła się z tym twierdzeniem. Łącznie „zdecydowanie tak” i „raczej tak” odpowiedziało 64,8% Polaków, 56,7%, Czechów, 73,9% Słowaków i 75,3%, Węgrów. Jednak prawie 30% studentów polskich nie zgadza się z tym twierdzeniem. Podobna prawidłowość występuje w odpowiedziach studentów innych narodowości, największy odsetek u Czechów (35,9% odpowiedzi), następnie u Słowaków (24,5% odpowiedzi), a najmniejszy

u Węgrów (21,4% odpowiedzi). Można to tłumaczyć tym, że teoretycznie studenci są zwolennikami oszczędzania, ale gdy przychodzi do odmawiania sobie drobnych przyjemności i oszczędzania kosztem własnym, to dla części z nich nie jest to już takie oczywiste. Być może wynika to z faktu, że studenci z reguły nie dysponują zbyt dużymi pieniędzmi i nie mają z czego oszczędzać, są jednak do tej idei przekonani. Być może jest to jednak powszechniejsza tendencja; badania socjologiczne wykazały, że większość Polaków deklaruje, że ich rodziny nie mają żadnych oszczędności [Kowalczyk 2014].

Tabela 3. Jakie jest Twoje stanowisko dotyczące wydawania/oszczędzania pieniędzy? (% odpowiedzi)

Narodowość	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
1. Oszczędzanie pieniędzy nie ma sensu, lepiej je wydać na bieżące potrzeby					
Polacy (<i>N</i> = 400)	0,0	3,0	35,8	58,0	3,2
Czesi (<i>N</i> = 400)	1,6	5,7	35,8	55,5	1,4
Słowacy (<i>N</i> = 387)	2,8	11,6	43,4	40,6	1,6
Węgrzy (<i>N</i> = 368)	4,3	11,4	39,1	42,7	2,5
2. Wolę oszczędzać, niż wydać na swoje zachcianki					
Polacy	22,5	41,8	24,5	4,3	6,9
Czesi	8,0	48,7	30,9	4,9	7,5
Słowacy	25,6	47,3	20,9	3,6	2,6
Węgrzy	22,6	52,7	17,1	4,3	3,3
3. Jeśli chcę coś mieć, kupuję i nie myślę, czy w tej chwili mogę sobie na to pozwolić					
Polacy)	2,0	7,8	29,3	58,0	2,9
Czesi	0,3	6,9	46,4	41,5	4,9
Słowacy	4,1	12,1	33,3	49,1	1,4
Węgrzy	6,3	18,5	41,8	31,0	2,4
4. Zazwyczaj kupuję tylko to, co z góry zaplanowałem(-łam)					
Polacy	15,8	58,5	18,8	3,3	3,9
Czesi	6,0	56,4	27,5	4,4	5,7
Słowacy	17,8	57,1	19,1	3,6	2,4
Węgrzy	17,7	45,7	25,3	7,9	3,4

Źródło: opracowanie własne.

Następne twierdzenie dotyczy stosunku do impulsywności zakupów: „Jeśli chcę coś mieć, kupuję to i nie myślę, czy w tej chwili mogę sobie na to pozwolić”. Zdecydowana większość studentów wszystkich analizowanych krajów odrzuca taką tezę i do zakupów podchodzi racjonalnie. Szczególnie dotyczy to studentów polskich i czeskich. W większym stopniu wykazują taką postawę wobec zakupów studenci

słowaccy (ponad 16%), a szczególnie studenci węgierscy (prawie 25%). Studenci węgierscy wydają się więc najbardziej bezrefleksyjni w swoich postawach wobec wydawania pieniędzy. Kim są więc studenci, którzy są zwolennikami impulsywnych zakupów? W Polsce do takich zakupów przyznają się studenci z rodzin o gorszych warunkach w gospodarstwach domowych. Z drugiej strony w Polsce, a także na Węgrzech występuje również nadreprezentacja studentów z rodzin o najwyższym statusie materialnym.

Twierdzenie czwarte brzmi następująco: „Zazwyczaj kupuję tylko to, co z góry zaplanowałem(-łam)”; jest ono przeciwstawieniem poprzedniego i dotyczy planowania zakupów. Większość studentów, w tym Polacy, najczęściej kupują to, co zaplanują. Rzadziej to dotyczy studentów węgierskich i czeskich. Studenci węgierscy (30,3%) i czescy (31,5%) częściej niż studenci polscy (22,1%) czy słowaccy (22,7%) przyznają, że nie robią planowych zakupów. Więcej studentów węgierskich niż pozostałych studentów krajów V4 reprezentuje taką postawę (7,9% odpowiedzi „zdecydowanie nie”). Spośród studentów polskich nieco częściej taką postawę reprezentują ci, którym powodzi się bardzo dobrze (34,6%), od tych, których rodziny żyją oszczędnie (24,5%), częściej są to kobiety (24,1%) niż mężczyźni (19,4%).

Podsumowując, można wyciągnąć następujące wnioski. Większość badanych studentów traktuje oszczędzanie jako wartość i wykazuje względem niej pozytywne nastawienie. Studenci polscy są oszczędni. Oszczędzanie jest dla nich pozytywną wartością, chociaż w praktyce nie zawsze udaje im się oszczędzić. Chociaż brakuje większych znaczących różnic na tle pozostałych studentów z krajów V4 Polacy wyróżniają się pozytywną postawą w stosunku do oszczędzania pieniędzy.

6. Zakończenie

Pieniądze odgrywają we współczesnym świecie dużą rolę i spełniają wiele funkcji. Dla wielu ludzi stanowią wartość psychologiczną i społeczną. Młode pokolenie V4 wychowane było już w warunkach gospodarki rynkowej i miało okazję poznać realną wartość pieniędzy. Część studentów, dzięki podejmowaniu pracy w ciągu roku akademickiego lub w czasie wakacji, ma okazję poznać wartość własnych pieniędzy i nimi dysponować.

Wyniki badań wskazują, że studenci są wstrzemięźliwi, jeśli chodzi o wydawanie pieniędzy, nie nadają im zbyt wielkiej wartości, ale też mają świadomość, że są konieczne do życia. Uważają, że pieniądze szczęścia nie dają i są inne ważniejsze wartości. Dla większości studentów krajów V4 pieniądze nie są konieczne do tego, by spędzić miło czas wolny, chociaż część badanych docenia ich wartość w takiej sytuacji. Badani młodzi ludzie są zwolennikami oszczędzania, chociaż lubią wydać pieniądze na swoje zachcianki.

Powyższe wnioski dotyczą ogólnych wyników. Pomiędzy studentami w poszczególnych krajach zachodzą różnice w stosunku do pieniędzy oraz w postawach wobec pieniędzy. Najbardziej odmienni w swoich poglądach i zachowaniach są Wę-

grzy, chociaż można znaleźć również dominujące cechy w postawach pozostałych studentów krajów V4. Trudno jednak powiedzieć, czy to są cechy narodowe, czy wynikają one również z innych cech społeczno-demograficznych. Na podstawie przedstawionych analiz można wyróżnić kilka charakterystycznych typów postaw:

- **Zachwyceni** – osoby dla których pieniądze są bardzo ważną wartością w życiu. Część z nich uważa, że poprzez pieniądze osiąga się szczęście. Pieniądze są dla nich ważne również dlatego, że są symbolem sukcesu, prestiżu i powodzenia w życiu. Potwierdzeniem tego jest nie tylko ich posiadanie, ale również ich ostentacyjne wydawanie. Badania wykazały, że w każdej grupie narodowej można znaleźć takie postawy, ale najczęściej reprezentują je młodzi Węgrzy, następnie Czesi.
- **Ceniący** – osoby, dla których pieniądze są ważną wartością, ale w umiarkowanym stopniu. Doceniają, że dzięki pieniądзом można korzystać z wielu dóbr i usług, i dzięki temu można wygodnie żyć. Młodzi ludzie doświadczają wartości pieniędzy dzięki temu, że żyją we względnym dobrobycie. Jednak nie uważają, że tylko poprzez nie ocenia się wartość człowieka. Tego typu postawy najczęściej reprezentują Czesi, ale również pewna część Polaków i Słowaków.
- **Rozsądni** – osoby, dla których pieniądze są umiarkowaną wartością. Uważają, że w życiu ważne są również inne cele, a pieniądze szczęścia nie dają, a także że miarą oceny człowieka nie są pieniądze. Nie czują się źle, gdy nie mają rzeczy, które posiadają ich przyjaciele, a również nie potrzebują pieniędzy do przyjemnego spędzania wolnego czasu. Rozsądnie gospodarują swoimi pieniędzmi. Tego typu postawy są reprezentowane najczęściej przez Polaków, a również (na drugim miejscu) przez Słowaków. Są to studenci pochodzący z nieco uboższych środowisk.
- **Sceptycy** – studenci, którzy w nieznacznym stopniu uznają pieniądze za wartość, uważając, że są w życiu jeszcze inne wartości. Pieniądze według nich nie decydują o wartości człowieka i jego ocenie, ale dzięki nim można sobie w życiu pozwolić na więcej. Nie czują się źle dlatego, że inni mają pieniądze. Tego typu postawy można zaobserwować w każdej grupie narodowej, ale najczęściej wśród studentów słowackich, następnie studentów polskich i w niewielkim odsetku wśród czeskich.

Badania wykazały, że postawy wobec pieniędzy zależą do sytuacji materialnej młodych ludzi. Młodzież wielkomiejska, z rodzin o wysokich dochodach, ma w dużym stopniu podejście materialistyczne do życia, bardziej ceni pieniądze oraz przez ich pryzmat ocenia ludzi. Ponieważ doświadczyła już wygodnego życia dzięki posiadaniu pieniędzy, pieniądze są dla niej dużą wartością i deklaruje ich wykorzystanie (spędzanie wolnego czasu, nieplanowane zakupy, uleganie swoim zachciankom). Młodzież pochodząca z uboższego środowiska docenia również wartość pieniędzy, ale jest to dla niej wartość pożądana, bez której można się również obejść. Można stwierdzić, że zaprezentowane typy postaw wobec pieniędzy występują w każdej z grup narodowych krajów V4. Wynikają one nie tyle ze specyfiki narodowej, ile

z cech społeczno-demograficznych badanych studentów. Inne postawy wobec pieniędzy będzie reprezentować bogatsza, wielkomiejska młodzież, a inne – młodzież pochodząca z uboższych, małomiasteczkowych i wiejskich środowisk.

Literatura

- Badora B., 2012, *Oszczędności i kredyty*, Komunikat z badań CBOS, (BS/159/2012), www.cbos.pl, dostęp: 21.06.2015.
- Badora B., 2014, *Polacy o swoich długach i oszczędnościach*, Komunikat z badań CBOS (41/2014), www.cbos.pl, dostęp: 1.07.2017.
- Borcuch A., 2010, *Pieniądz w ekonomii i socjologii*, CeDeWu, Wydawnictwa Fachowe, Warszawa.
- Dach Z., 1998, *Podstawy mikroekonomii*, Wydawnictwo Naukowe Synaba, Kraków.
- Fałęcka B., 2013, *Sytuacja rodzinna i materialna młodych Polaków i ich postawy konsumpcyjne*, Komunikat z badań CBOS, (BS/165/2013), www.cbos.pl, dostęp: 3.07.2015.
- Gąsiorowska A., 2014, *Psychologiczne znaczenie pieniędzy, Dlaczego pieniądze wywołują koncentrację na sobie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Goszczyńska M., Górnik-Durose M., 2010, *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Górnjak J., 2000, *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniędzy*, Wydawnictwo Aureus, Kraków.
- Kowalczyk K., 2014, *Polacy o swoich długach i oszczędnościach*, Komunikat z badań CBOS (41/2014), www.cbos.pl, dostęp: 1.07.2017.
- Kuźniarz B., 2006, *Pieniądz i system. O diable w gospodarce*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
- Milewski R., 1993, *Elementarne zagadnienia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mishkin F.S., 2002, *Ekonomika pieniądza, bankowości i rynków finansowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Partycki S., 2004, *Zarys teorii gospodarki*, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- Simmel G., 1997, *Filozofia pieniądza*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań.
- Swadźba U., 2011, *Consumption as a Value. Comparative Analysis of Western Societies and the Polish Community*, [w:] T. Bernat (red.), *Selected Issues of Decision-Making by Economic Entities*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Swadźba U., 2016, *Social Attitudes of the Young Generation of Poles Towards Saving and Consumption. A Sociological Analysis*, [w:] S. Bezdekova, T. Klusak (red.), *Management Trend Into Turbulent Environment*, Wydawnictwo Mendel University in Brno, Brno, <http://uma.pef.mendelu.cz/en/konf?lang=en>.
- Tang T., Gilbert P., 1995, *Attitudes towards money as related to intrinsic and extrinsic Job satisfaction, stress and work-related attitudes*, *Personality and Individual Differences*, no. 19, s. 327-333.
- Tyszka T., Zaleskiewicz T., 2004, *Psychologia pieniądza*, [w:] T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna*, Gdańskie Towarzystwo Ekonomiczne, Gdańsk.
- Warneryd E., 2010, *Oszczędzanie*, [w:] T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna*, Gdańskie Towarzystwo Ekonomiczne, Gdańsk.
- Wąsowicz-Kiryło G., 2013, *Postawy wobec pieniędzy. Pomiar – struktura – determinanty*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.